

آسیب‌شناسی چاپ و تصحیح متون کهن (۱۴)

پژوهش متون، اساس مهندسی فرهنگی

و یک‌شبه ره صدساله طی کنند و در سرای اهل قلم در کسوت نوقلم عرضه اندام کنند، از سوی دیگر، قلمداران قدیم گاه مقالات چندجا چاپ‌شده و کتاب‌های تحت اشراف و زیرنظر‌گذرانده را کتاب می‌کنند. از یک طرف، عده‌ای بی‌آنکه رنج سفر و حضر در مراجع و منابع و کتابشناسی‌ها و فهرس نسخ خطی را بکشند، و تصاویری از نسخه مورد تحقیق خود را بازجویند، به قول صائب تبریزی، می‌خواهند با یک مقابله کتابی را بسازند و به دست ناشر بسپارند. اگر آن ناشر میراث مکتوب باشد که معلوم می‌شود نمک هم نمی‌تواند جلوی گندیدن را بگیرد؛ ولی اگر ناشر، دیگری باشد که میراث مکتوب ساکت نمی‌نشیند و با نقد و اطلاع‌رسانی، صفحاتی از گزارش میراث خود را سیاه می‌کند تا مگر چه شود.

چندی پیش یکی از فضلا می‌گفت: برای کار حروفچینی کتاب خود نزد دوست حروفنگاری رفتم. آن دوست می‌گفت: اخیراً کسی بیست جلد کتاب را آورده بود و می‌گفت: به ترتیب صفحاتی که داخل آنها علامت‌گذاری کرده‌ام حروفچینی کن. حاصل آن کاغذوقیچی‌ها کتابی در ۱۵۰ صفحه شده بود که می‌خواست به چاپخانه ببرد!

طبیعی است جایی نیست که متولی بررسی علمی کتاب‌ها شود. اداره کتاب هم بیشتر از بُعد اخلاقی و سیاسی و دینی کتابها را مورد مذاقه و بررسی قرار می‌دهد، اما اینکه این کتاب چه سؤالی را پاسخ می‌دهد و

تولید علم و دانش با پژوهش و نگارش آثار شایسته و مفید تلازم منطقی دارد. اگر حاصل اندیشه‌های ناب و پخته روی کاغذ نیاید و به دست اهلش نرسد، جامعه علمی از بلوغ بازمی‌ماند و ناچار دست به پخته‌خواری می‌زند و وهم و خیال بر او حاکم می‌شود که سفرناکرده پخته شده، حال آنکه به قول صائب:

به یک سفر نشود پخته آدمی هرگز

به یک مقابله کی می‌شود کتاب درست

فرآیند تولید علم با پژوهش در زیرساخت‌ها و مبانی اندیشگی در جامعه با رگ و ریشه بالندگی می‌یابد. اگر به جای کمیت‌محوری به کیفیت و محتوای مبانی فکری فرهنگ اصیل اسلامی- ایرانی خود توجه می‌کردیم و با عنایت به پیشینه درخشانمان، راه‌های تجدید حیات علمی خویش را چاره‌جویی می‌نمودیم، امروز در جامعه نگران بحران‌ها و خطرهای فرهنگی نبودیم. هنر معماری ایرانی نه تنها در شهرسازی ما تجلی و شکوه ندارد، بلکه شهرها نمادی از به‌هم‌ریختگی و بی‌هویتی را به نمایش گذاشته‌اند.

وضع دانشگاه‌ها و مجامع علمی و فرهنگی با فرازونشیب‌هایش، از وضع مطلوب فاصله بسیار دارد. اگر شمار دانشگاه‌ها و کتاب‌ها هر سال زیاده‌تر می‌شود، آیا نشان‌دهنده این است که رشد کمی با رشد کیفی تناسب دارد؟ رنگ رخساره خبر می‌دهد از سر درون. از یک‌سو عده‌ای غوره‌نخورده می‌خواهند مویز شوند

چه موضوعی را به بحث و بررسی گذاشته و ده‌ها سؤال دیگر، جایی در مهندسی حوزه فرهنگ مکتوب تعریف نشده و از قدیم‌الایام این موضوع بدون متولی بوده است. چه بسیارند کتابهایی که درباره راز خوشبختی، یک گام تا موفقیت، فال قهوه و تعبیر خواب و... هر روز تجدید چاپ می‌شوند و بیشترین خریداران را به خود اختصاص می‌دهند. اخیراً خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا) از قول رئیس اداره کتاب خبر داد که از آغاز سال ۱۳۸۶ تاکنون ۲۸ ناشر تهرانی و شهرستانی، برای کسب مجوز چاپ ۲۸ ترجمه متفاوت از کتاب راز (Secret) نوشته روندا برن، نویسنده استرالیایی، اقدام کرده‌اند. رویکرد جوانان به مطالعه این دست کتاب‌ها نشانه چیست؟ و چه بسیارند ناشرانی که روزی یک کتاب چاپ یا تجدید چاپ می‌کنند و گاه به دلیل کثرت عناوین چاپی، در مراسم اختتامیه نمایشگاه بین‌المللی کتاب ناشر برگزیده سال هم می‌شوند.

پنج سال پیش در ویژه‌نامه خبری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، گفتم: میراث مکتوب هیچ‌وقت ناشر سال نمی‌شود چون نمی‌تواند حداقل شرایط احراز جایزه سال را که چاپ حداقل بیست عنوان کتاب در سال است کسب کند، زیرا میانگین کتاب‌هایی که سالانه چاپ می‌کند پانزده عنوان (۱۸ جلد) است؛ گرچه گاه هر عنوان از آن، حاصل سال‌ها خون دل خوردن مصحح و ناشر آن است و بعضاً کتابی چون دیوان نجیب کاشانی ۱۲۰۰ صفحه است که برابر است با حداقل ده تا پانزده عنوان کتابی که دیگران چاپ می‌کنند، ولی چون کمیت ملاک ارزیابی بوده است، از ناشر سال شدن خبری نیست که نیست و به قول حافظ:

جای آن است که خون موج زند در دل لعل
زین تغاین که خزف می‌شکند بازارش
روزگاری بر این میراث گذشته است و می‌گذرد که عرضه‌کنندگان خزف، بازار لعل‌فروشان را شکسته‌اند و ذائقه فرهنگی نسل امروز را تغییر داده‌اند. شاید یکی از دلایل آن عدم توجه ما به همین مهندسی حوزه فرهنگ مکتوب بوده است. هنوز ضرورت‌های فرهنگی و آموزشی خط‌کشی و تعریف نشده و جایی متولی این موضوع نیست که به پژوهشگران و نویسندگان و هنرمندان بگویند چه کارهایی روی زمین مانده و چه کارهایی نباید دوباره‌کاری شود و هنوز رمان‌نویسانی شایسته و برجسته آموزش نداده‌ایم تا کارهایشان سرگردنی از رمان‌های خارجی وارداتی با ترجمه‌های غلط و شتابزده و گاه تکراری، سرفراز آرند و میان جوانان دست‌به‌دست شود. هنوز جایی نداریم که کسی مراجعه کند و درباره موضوعی که می‌خواهد تحقیق کند یا کتابی بنویسد، سوابق و پیشینه آن را بررسی کند. مگر می‌شود کاری کرد و سوابق علمی آن را ندانست؟! چه بسیارند پایان‌نامه‌هایی که در موضوعات مشابه تحقیق می‌شوند. بارها شاهد بوده‌ایم که در یک زمان چندین دانشجو مشغول تصحیح یک متن از یک نویسنده خاص بوده‌اند!

البته ما نیز اعتراف می‌کنیم هنوز در گام‌های نخست اطلاع‌رسانی هستیم. چاپ گزارش میراث، راه‌اندازی پایگاه اینترنتی میراث مکتوب و آماده‌سازی کتاب کتابشناسی متون چاپ‌شده در ایران از آغاز تاکنون، برای رسیدن به هدف مذکور، کوشش‌هایی است ناچیز، و با بضاعتی مزاجه. امید که مقبول اهل نظر افتد و چراغی فراوی محققان و پژوهشگران باشد.

پایگاه اینترنتی مرکز پژوهشی میراث مکتوب با نشانی www.mirasmaktoob.ir آخرین اخبار منشورات این مرکز، اطلاعات مربوط به قراردادهای تازه و مقالات تمامی شماره‌های فصلنامه علمی - ترویجی آینده میراث و گزارش میراث را به صورت رایگان در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد.

